

ORIOI CARAZO, Carme: *Estudis de literatura popular. Història i mètodes*, Barcelona-Palma: Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Publicacions de la Universitat de les Illes Balears, 2016; «Biblioteca Miquel dels Sants Oliver», 48.

CATERINA VALRIU LLINÀS

Universitat de les Illes Balears - Grup d'Estudis Etnopoètics
c.valriu@uib.cat

La col·lecció «Biblioteca Miquel dels Sants Oliver», que editen conjuntament les Publicacions de l'Abadia de Montserrat i el Servei de Publicacions de la Universitat de les Illes Balears, compta ja amb mig centenar de títols dedicats a donar a conèixer i fer assequible la recerca en l'àmbit de la filologia catalana. A hores d'ara podem dir que és una col·lecció amb un prestigi reconegut, guanyat a pols en una trajectòria impecable i sostinguda en el temps. Entre els volums que la conformen, n'hi ha un bon grapat que són reculls ordenats, articulats i revisats d'articles acadèmics que llurs autors han anat publicant tot al llarg de la seva trajectòria professional. Malgrat la comoditat d'ús dels materials en línia i la seva accessibilitat, aquests volums miscel·lanis no han perdut el seu interès ni la seva utilitat, atès que posen a l'abast treballs que altrament queden dispersos o que només poden ser consultats parcialment i amb entrebancs. Aquest és el cas del llibre que comentarem tot seguit. El volum titulat *Estudis de literatura popular. Història i mètodes* de la Dra. Carme Oriol, professora d'Etnopoètica a la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona amb una llarga i reconeguda trajectòria professional i docent, és un recull de quinze extensos articles sobre altres tants aspectes de l'estudi del folklore i —més concretament— de la literatura oral. La literatura oral sovint ha estat considerada una germana menor, humil i secundària, de la literatura escrita en una inútil contraposició entre l'anomenada literatura «popular» i la literatura «cultura». Però, lentament, l'estudi de l'etnopoètica en els àmbits acadèmics es fa cada vegada més habitual, podríem dir que «més normal» i passa a formar part dels plans d'estudis universitaris i dels àmbits de recerca reconeguts. El folklore és una manera especial de comunicació, i com a tal s'ha d'entendre i estudiar. És des d'aquesta perspectiva contemporània —lluny dels pressupòsits propis del s. XIX que gairebé equiparaven folklore i arqueologia— que la doctora Oriol estructura el seu llibre i enfoca els articles que presenta.

Després d'una dedicatòria en la qual l'autora honora els seus mestres —Pujol, Dundes i Uther, folkloristes de prestigi reconegut i amb els quals ha treballat de manera directa—, el llibre s'obre amb una introducció que posa en context els treballs que aporta, i que explica de manera coherent i fonamentada com s'estructura el llibre. Perquè no és fàcil estructurar un recull d'articles que corresponen a èpoques diverses de treball i docència, d'interessos i de projectes tirats endavant de manera individual o en grup. Quin és el criteri més idoni per al lector? El cronològic? El temàtic? El vinculat a centres d'interès? D'entre el nombrós conjunt

d'articles que l'autora ha publicat en revistes nacionals i internacionals, és evident que ha calgut fer una selecció i, per tant, adoptar uns criteris coherents. Però un cop feta la selecció cal un ordre que els vertebrï i harmonitzi. Oriol ha optat per dividir el llibre en dos grans blocs. El primer agrupa cinc articles descriptius de caràcter històric i el segon presenta els treballs segons el mètode d'estudi que l'autora ha fet servir en el seu plantejament de recerca. Així, aquest segon bloc es subdivideix en sis blocs més: la perspectiva comparativa (tres articles), la formalista (un article), la simbòlica (dos articles), la contextual (un article), la perspectiva de gènere (un article) i la perspectiva literària (dos articles). Tanca el volum una molt extensa i completa bibliografia de referència.

Aquesta manera d'estructurar el llibre resulta original i útil, fins i tot diria que sorprenent i didàctica. Demostra que a l'etnopoètica hom s'hi pot acostar des de perspectives metodològiques molt diverses que no s'exclouen entre elles, sinó que es complementen i enriqueixen de manera recíproca. I demostra també que la formació i la capacitat d'anàlisi de l'autora té una profunditat i una varietat de registres molt notable i valuosa, fruit d'anys de dedicació i estudi, d'experiència i de formació.

Bastir una completa història del folklore que s'expressa en llengua catalana és una tasca ingent en la qual —des de fa anys— treballen investigadors de diverses universitats dels Països Catalans, i precisament aquesta tasca és dirigida per la Dra. Oriol, mitjançant successius projectes de recerca I+D. L'enfocament històric és, per tant, necessari i útil per entendre el folklore com a fenomen cultural. És obvi que cal estudiar els folkloristes, les seves obres i els seus contextos socials i culturals, la feina de camp de recollida de materials feta fins a dia d'avui i el seu tractament posterior. Els articles que s'inclouen en aquest apartat ens parlen de la presència dels reculls de rondalles de les Balears i Pitiüses a l'*Enzyklopädie des Märchens* —l'obra europea de referència pel que fa a la narrativa oral—, de l'obra de Joan Amades i d'Enric Valor en relació amb les rondalles, de la difusió del recull dels germans Grimm a Catalunya i de què és i per a què serveix l'Arxiu de Folklore de la Universitat Rovira i Virgili. Hi ha, per tant, materials molt diversos que incideixen en un o altre aspecte de la història del folklore, des del s. XIX fins a l'actualitat.

La segona part presenta una major complexitat. Des de la perspectiva comparativa, Oriol ens ofereix l'anàlisi d'un tipus de rondalla d'enginy de caràcter humorístic i ens mostra com aquest mateix argument es repeteix en els rondallaris de cultures molt diverses amb una gran unitat de sentit. En la mateixa línia, estudia setze versions romàniques del tipus conegut com «La bella filla de l'hostalera» i en traça les analogies i les divergències segons els entorns culturals on el relat es fa present com a part dels repertoris locals. El tercer article analitza la figura de Jaume I com a protagonista de rondalles i llegendes catalanes, un personatge que en la nostra tradició presenta perfils molt variats, des de la narració èpica més abrandada fins a la contarella més faceciosa.

L'article titulat «El model formalista en l'estudi de textos rondallístics» —tot i semblar just una reflexió teòrica si ens atenem al títol— és precisament un article

de caràcter pràctic o funcional, en el qual l'autora, a partir del mètode de classificació de les rondalles del catàleg internacional elaborat per Aarne i Thompson¹ i l'anàlisi estructural proposada pel formalista Propp, conjuga aquestes dues eines per demostrar com en ocasions Joan Amades partia de rondalles publicades per altres autors, les retocava lleugerament i les presentava com a versions procedents de fonts orals. A aquest procés de «desemmascarament de les fonts» de les rondalles de Joan Amades, Oriol hi ha dedicat diversos treballs que avui són de referència obligada en tractar aquest tema tan espinós.

La perspectiva simbòlica compta amb dos articles, el primer tracta sobre l'estil oral i el complex simbolisme que amaguen les rondalles, perquè —com assenyalava l'autora a la pàgina 149— «la rondalla és un relat de ficció que explica, en clau simbòlica, fets i experiències que tenen lloc en la vida quotidiana de la gent», tot aplicant aquest enfocament a la divulgada rondalla d'En Patufet, el noi diminut engolit per un bou. També a aquest tipus rondallístic és dedicat el segon article, que presenta nombroses versions en la tradició catalana, que són revisades per l'autora des de la perspectiva comparativa i simbòlica per a concloure que aquesta rondalla adreçada a les primeres edats tracta el tema del naixement de les criatures vist des de l'òptica de l'infant.

Un dels articles més singulars és, sens dubte, el que es construeix a partir de l'enfocament contextual, titulat «La identitat nacional a través dels acudits», en el qual Oriol fa una detallada anàlisi d'un conjunt d'acudits sobre les identitats nacionals en relació amb la població d'Andorra i les seves especials circumstàncies economicosocials i geogràfiques, tot posant de manifest que el folklore és una forma creativa de comunicació ben viva i útil a les societats contemporànies, que es manifesta mitjançant gèneres molt diversos i generalitzats.

Una altra de les línies de recerca de l'autora és la dels estudis de gènere amb relació al folklore i als estudis folklòrics, i en aquest sentit ha dirigit diversos treballs acadèmics sobre folkloristes catalanes, un camp de recerca on encara hi ha molta feina a fer. En el llibre que analitzem, Oriol aporta un estudi sobre les protagonistes femenines de les rondalles, sovint silenciades per una societat que ha privilegiat els relats amb protagonista masculí i sovint ha relegat a un segon pla els de protagonista femenina activa, ben present a les fonts orals. Així, l'autora revisa des de la perspectiva de gènere el paper de protagonistes com la Caputxeta Vermella, la Ventafocs, la Blancaneu i la filla que estimava el pare tant com la sal, i fa un toc d'atenció sobre la manipulació literària dels versionadors, ben visible quan es confronten les versions més divulgades amb les més pròximes a l'oralitat.

L'últim bloc del volum —dedicat a la perspectiva literària— aplega dos articles dedicats als referents folklòrics presents a l'obra de Víctor Català —i que van des de l'ús del llenguatge fins a la inclusió de rondalles senceres a les seves novel·les. El primer dels articles s'acompanya d'alguns interessants documents episto-

1. Vegeu: Uther, Hans-Jörg (2004): *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography*. FFC 284-286. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

lars entre Caterina Albert i el folklorista Rossend Serra i Pagès, en els quals es posa de manifest l'interès actiu de Caterina Albert per les manifestacions de la literatura oral.

En conjunt, doncs, podem dir que el volum *Estudis de literatura popular. Història i mètodes* és un recull clau en la bibliografia contemporània sobre folklore català, perquè aplega un conjunt interessant d'articles molt ben documentats i impecablement treballats sobre diversos aspectes rellevants de la nostra literatura oral, però també perquè demostra la riquesa de punts de vista acadèmics amb els quals es pot analitzar la literatura oral, la qual cosa la connecta amb tot el patrimoni cultural no tan sols català sinó internacional, atesa la unicitat i alhora la diversitat de les manifestacions del folklore. El treball d'Oriol en el camp de la recerca és infatigable, innovador i coherent, i significa un important punt d'inflexió cap al tractament científic i el reconeixement acadèmic de la literatura oral. Finalment, vull remarcar l'encert estètic i simbòlic de la coberta del llibre, que reproduïx la bellíssima versió de *Rondalles de Grimm* que publicà el 1935 l'Editorial Joventut, amb l'exquisida traducció de Carles Riba i les mítiques il·lustracions del reconegut artista anglès Arthur Rackham.

BORJA, Joan: *Les llegendes secretes de Sara Llorens. Llegendes alacantines*, Alacant: Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana, 2016; «Biblioteca de Filologia Catalana», 23.

CARME ORIOL

Universitat Rovira i Virgili

carme.oriol@urv.cat

L'any 1991 es va iniciar la recuperació d'un dels fons inèdits més importants relacionats amb la literatura popular: el de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. El fons va ser el resultat del projecte del mateix nom que es va gestar l'any 1921, va iniciar les seves activitats el 1922 i es va interrompre com a conseqüència de la guerra civil espanyola l'any 1936. La recuperació d'aquest fons, conservat en part a Suïssa i en part a Barcelona, va ser possible gràcies a la voluntat dels descendents del mecenes Rafael Patxot i Jubert, impulsor del projecte, i de les bones gestions realitzades des del monestir de Montserrat, i molt especialment de les dutes a terme per Josep Massot i Muntaner. Entre els anys 1993 i 2011 es van publicar divuit volums de materials gràcies a l'impagable esforç de Massot, responsable de l'edició; i entre 2013 i 2014 es van reeditar els tres volums de materials que havien aparegut entre 1926 i 1929 i que tenien un accés molt limitat. Tant el fons de l'Obra del Cançoner com els vint-i-un volums de materials, que inclouen l'inventari del fons, les memòries de les missions de recerca i una selecta de materials, tenen una importància indiscutible per a la recerca, tal com ja apuntava